Atkasta Kriaunų–Obelių apylinkių senovė

Gintautas Zabiela

Šiaurės rytų Lietuvos kraštas – Obẽlių–Kriaunũ apylinkės šiandien priklauso dviem rajonams (Rõkiškio ir Zarasũ). Iki 1950 m. čia buvo du (Obelių ir Kriaunų) valsčiai, priklausę Rokiškio apskričiai. Kalvotos, ežeringos apylinkės mažai paliestos melioracijos, tad žemė išsaugojo nemažai gilios praeities pėdsakų. Pagal joje išlikusias ir mūsų dienas pasiekusias senienas, kurias tyrinėja archeologijos mokslas, šiandien mes ir atkuriame seniausios šio krašto istorijos bruožus. Tai nėra tik laikai iki valstybės susidarymo, kai žmonės dar nepažinojo rašto. Šiandieninė archeologija tyrinėja ir valstybės laikmečio objektus, apie kuriuos kitokių žinių, nei žemėje išlikę kultūriniai sluoksniai ar radiniai, nėra. Tad dabartinė archeologija daug kur susilieja su istoriniu laikotarpiu, jį papildo ir paaiškina.

Pirmieji duomenys apie Obelių–Kriaunų apylinkių senienas žinomi dar iš XIX a. pirmosios pusės (Antãkriaunis), tačiau sistemingiau pradėti registruoti tik pačioje XIX a. pabaigoje. Tuomet jie pateko į Vìlniaus senienų muziejaus vedėjo Fiodoro Pokrovskio (1855–1903) sudarytą tuometinės Kaũno gubernijos archeologinį žemėlapį[1]. XX a. pradžioje prasidėjo ir apylinkių archeologinių paminklų tyrinėjimai. Pirmasis jų buvo 1909–1910 m. lenkų antropologo ir sociologo Liudviko Kšivickio (1859–1941) kasinėtas Petrešiũnų piliakalnis. Tačiau iki pat šių dienų jie vykdyti labai nesistemingai ir su didelėmis pertraukomis, todėl sukaupti duomenys yra fragmentiški ir nelygiaverčiai. Jie šio straipsnio autoriaus jau buvo paskelbti 1998 m.[2], o čia pateikiama tik papildyta (iki 2008 m. imtinai) ir patikslinta jų versija.

Seniausi žmonių gyvenimo pėdsakai Obelių–Kriaunų apylinkėse siekia akmens amžių. Paprastai šiam laikotarpiui priskiriami akmeniniai kirveliai, kurių apylinkėse rasta itin gausiai. Tačiau didžioji šių kirvelių dauguma buvo naudota bronzos amžiuje (1500–500 m. pr. Kr.) ar net ankstyvajame geležies

[1] Покровский Ф. В. *Археологическая карта Ковенской губернии,* Вильна, 1899, с. 44–45.

[2] Zabiela G. Obelių–Kriaunų apylinkių senovė, *Obeliai. Kriaunos*, Vilnius, 1998, p. 26–50. Rokiškio rajono mastu jie apibendrinti kitame straipsnyje: Zabiela G. Sėlių žemės senovė, *Rokiškis. Miestas. Kraštas. Žmonės*, Vilnius, 1999, p. 23–68.

© *www.llt.lt*
Interneto svetainės www.llt.lt. pastaba: Šis tekstas svetainėje www.llt.lt nuolat skelbiamas nuo 2009 12 07.

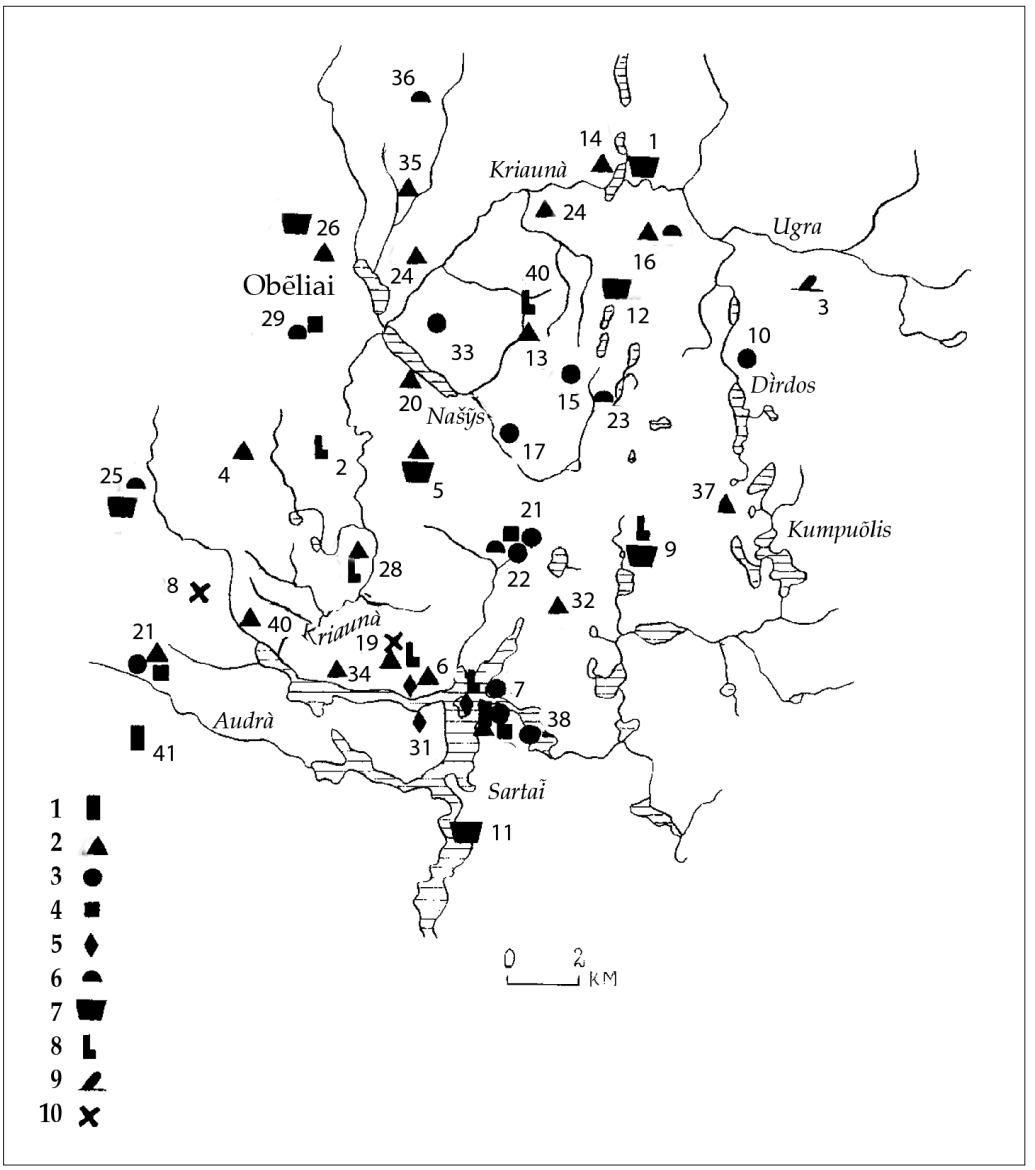

1 pav. Kriaunų – Obelių apylinkių archeologijos paminklai ir radiniai: 1 – laiviniai kovos kirviai; 2 – akmeniniai kirviai; 3 – piliakalniai; 4 – piliakalnių papėdės gyvenvietės; 5 – neįtvirtintos gyvenvietės; 6 – pilkapynai; 7 – kapinynai; 8 – lobiai; 9 – akmenys; 10 – dvarvietės.

Lokalizacija: 1 – Antākriaunis, 2 – Ažùbaliai, 3 – Ažušiliai, 4 – Bagdõniškis, 5 – Bajõrai, 6 – Baršėnai, 7 – Bradėsiai, 8 – Dagìliai, 9 – Degùčiai, 10 – Dìrdos, 11 – Dumblỹnė, 12 – Duñdiškiai, 13 – Ežerìškis, 14 – Ignõtiškis, 15 – Junkűnai, 16 – Kálniškiai, 17 – Kálnočiai, 18 – Kirkűnai, 19 – Kriaūnos, 20 – Kubìliškis, 21 – Kupriaĩ, 22 – Mičiűnai, 23 – Miẽlėnai, 24 – Navìkai, 25 – Norkűnai, 26 – Obẽliai, 27 – Pagriáumelės, 28 – Pakriaunỹs, 29 – Papiliaĩ, 30 – Petrešiűnai, 31 – Rùpetos, 32 – Simanìškis, 33 – Stasiűnai, 34 – Strãvai, 35 – Šileĩkiai, 36 – Tumasónys, 37 – Trumpónys, 38 – Velìkuškės, 39 – Vytėnai, 40 – Zariñkiškiai, 41 – Žiūkėliškės

© www.llt.lt
Interneto svetainės www.llt.lt. pastaba: Šis tekstas svetainėje www.llt.lt nuolat skelbiamas nuo 2009 12 07.

amžiuje (500–0 m. pr. Kr.). Šie kirveliai čia bus Brūkšniuotosios keramikos kultūros palikimas ir susiję su senais bei gausiais šio krašto piliakalniais. Tai liudija ir šių kirvių radimvietės tuose pačiuose kaimuose, kur žinomi ir piliakalniai (Papilių, Petrešiūnų, Stasiūnų). Tačiau keli iš jų yra ankstesnių epochų, naujojo akmens amžiaus (neolito) laikų. Tai vadinamieji laiviniai kovos kirviai, savo forma žiūrint iš šono kiek panašūs į laivelius. Paprastai jie tyrinėtojų priskiriami ankstyviausiems baltams ir datuojami III tūkstantmečio pr. Kr. viduriu[3]. Pora tokių kirvelių rasta gretimose apylinkėse (1 pav., 1). Velìkuškių piliakalnio (Antãzavės seniūnija) paviršiuje atsitiktinai aptikta laivinio kovos kirvio pentis. Žiūkėliškėse (Jūžintų seniūnija) rastas 17,5 cm ilgio 5 cm pločio ašmenimis akmeninis laivinis kirvis[4]. O gludintų titnaginių kirvelių, paprastai datuojamų III tūkstantmečiu pr. Kr., Obelių–Kriaunų regione nerasta[5]; tai galbūt rodytų, kad šį regioną žmonės pradėjo apgyventi tik neolito pabaigoje. Tačiau remiantis tokiais menkais ir netiesioginiais duomenimis daryti platesnes išvadas rizikinga.

2 pav. Akmeniniai kirveliai iš Bajõrų, Kriaunų ir Petrešiūnų k., galąstuvai iš Petrešiūnų ir Sriubìškių (Pandėlio sen.) k., saugomo Kriaunų muziejuje. Klaudijaus Driskiaus nuotr. 1996 m.

Kriaunų–Obelių apylinkėse rasta 34 vienetai laukuose atsitiktinai aptiktų akmeninių įtveriamųjų ir su skyle kotui kirvelių bei jų dalių, o dar 51 aptiktas piliakalniuose (1 pav., 2). Taigi turime duomenų apie 85 akmeninius kirvius; tai leidžia Kriaunų–Obelių apylinkes laikyti gana tankiai bronzos – ankstyvajame geležies amžiuose (maždaug nuo II tūkstantmečio pr. Kr. iki Kristaus gimimo) apgyventą regioną. Bagdõniškyje rasta akmeninio kirvio nuolauža[6]. Bajõrų kaimo dirvose rasti du akmeniniai kirveliai (2 pav.). Baršėnų kaime surasti net 4 akmeniniai kirvukai, šiuo metu saugomi privačiame rinkinyje (3 pav.). Tarp jų du keturkampio skersinio pjūvio įtveriamieji, vienas su skyle kotui nudužusia pentimi bei nudužę kirvio ašmenys[7]. Degučiuose rasti du akmeniniai kirviai: 12,9 cm ilgio siaurėjančia pentimi ir 10,5 cm ilgio keturkampe pentimi[8]. Ežeriškyje atsitiktinai rastas nemažas 10 cm ilgio keturkampio pjūvio įtveriamasis kirvelis 5,9 cm pločio ašmenimis[9]. Ignotiškyje aptikti du kirviai: 9,4 cm ilgio siaurėjančia pentimi bei 7,3 cm ilgio, padarytas iš sudužusio didesnio kirvio[10]. Kalniškiuose rastas 9,4 cm ilgio keturkampio pjūvio akme-

[3] Rimantienė R. Akmens amžius Lietuvoje, Vilnius, 1984, p. 197–199.
[4] *Lietuvos TSR archeologijos atlasas,* Vilnius, 1974, t. 1, p. 200.
[5] Brazaitis Dž., Piličiauskas G. Gludinti titnaginiai kirviai Lietuvoje, *Lietuvos archeologija,* Vilnius, 2005, t. 29, p. 71–118.
[6] *Lietuvos TSR archeologijos atlasas*, Vilnius, 1974, t. 1, p. 108.
[7] Zabiela G. Sėlių žemės senovė, *Rokiškis. Miestas. Kraštas. Žmonės*, Vilnius, 1999, p. 42.
[8] *Lietuvos TSR archeologijos atlasas*, Vilnius, 1974, t. 1, p. 118.
[9] *Ten pat*, p. 122.
[10] *Ten pat*, p. 128.

© *www.llt.lt*
Interneto svetainės www.llt.lt. pastaba: Šis tekstas svetainėje www.llt.lt nuolat skelbiamas nuo 2009 12 07.

ninis įtveriamasis kirvelis[11]. Daržuose netoli Kriaunų kaimo rasta pora kirvelių (2 pav.). Kuprių kaime Mažeikių miške rastas 12,6 cm ilgio akmeninis kirvis siaurėjančia pentimi 5 cm pločio ašmenimis[12]. Mičiūnų kaime ant Majoko kalno rastas keturkampio skersinio pjūvio 8 cm ilgio 4,5 cm pločio ašmenimis kirvukas[13]. Navikuose rastas kirvelis su skyle kotui[14]. Obeliuose Mažeikių miške rastas 12,6 cm ilgio 5 cm pločio ašmenimis kirvis siaurėjančia pentimi[15]. Anksčiau rastas akmeninis kirvelis su skyle kotui[16]. Pakriaunyje rastas akmeninis kirvelis su skyle kotui[17]. Papilių kaime netoli piliakalnio 1975 m. rastas nebaigtas dirbti (neišgręžta skylė) 13,6 cm ilgio 5 cm pločio ašmenimis akmeninis kirvelis[18]. Netoli Petrešiūnų piliakalnio įvairiose vietose aptikta net 4 akmeniniai kirveliai, iš kurių vienas užapvalinta pentimi 9 cm ilgio[19], o kiti 3 užapvalintomis pentimis[20] (2 pav.). Stasiūnuose rastas akmeninis keturkampe pentimi smarkiai platėjančiais ašmenimis, nuskelta dalimi 12 cm ilgio 5, 5 cm pločio ašmenimis kirvis[21]. Šileikiuose rastas 9,7 cm ilgio kirvis apvalia pentimi[22]. Stravų kaime prie Kriaunos upės rastas akmeninis kirvelis[23]. Šileikiuose rastas 9, 7 cm ilgio kirvis apvalia pentimi[24] bei ariant lauką du 5 ir 5,1 cm pločio kirvio ašmenys, nudužę per skylę kotui[25]. Antanas Pumputis rado akmeninį keturkampe užapvalintais kampais pentimi, išgaubtais ašmenimis, facetuotais šonais 9,8 cm ilgio 5 cm pločio ašmenimis kirvį[26]. Trumponių kaime ežero rytiniame krante esančioje kalvoje 1958 m. buvo rastas akmeninis kirvelis patekęs į Aleksandravėlės mokyklą ir ten vėliau dingęs[27]. Vytėnuose rastas 9,4 cm ilgio akmeninis kirvis keturkampe pentimi[28].

3 pav. Radiniai iš privačios kolekcijos: akmeniniai kirveliai iš Baršėnų k., koklio fragmentas iš Kriaunų dvarvietėsir atsitiktiniai radiniai iš Velikuškių piliakalnio papėdės gyvenvietės. K. Driskiaus nuotr. 1996 m.

[11] *Ten pat*, p. 133.
[12] *Ten pat*, p. 158.
[13] Saugomas Rokiškio krašto muziejuje, inv. nr. 160.
[14] Покровский Ф. В. *Археологическая карта Ковенской губернии*, с. 50.
[15] *Lietuvos TSR archeologijos atlasas*, Vilnius, 1974, t. 1, p. 158.
[16] Покровский Ф. В. *Археологическая карта Ковенской губернии*, с. 45.
[17] Покровский Ф. В. *Археологическая карта Ковенской губернии*, с. 45.
[18] Saugomas Rokiškio krašto muziejuje, inv. nr. 123390.
[19] Saugomas Rokiškio krašto muziejuje, inv. nr. 200.
[20] Saugomi Kriaunų muziejuje.
[21] Saugomas Lietuvos nacionaliniame muziejuje, inv. nr. EM 2242.
[22] *Lietuvos TSR archeologijos atlasas*, Vilnius, 1974, t. 1, p. 183.
[23] Saugomas Rokiškio krašto muziejuje, inv. nr. 33020.
[24] *Lietuvos TSR archeologijos atlasas*, Vilnius, 1974, t. 1, p. 183.
[25] Saugomi Rokiškio krašto muziejuje, inv. nr. 12337, 12338.
[26] Saugomas Lietuvos nacionaliniame muziejuje, inv. nr. EM 2307.
[27] Daunys S. Rokiškio kraštotyros muziejaus 1961 m. gegužės 9–19 d. kompleksinės ekspedicijos dienoraštis, Rokiškio kraštotyros muziejus, b. 52, p. 3.
[28] *Lietuvos TSR archeologijos atlasas*, Vilnius, 1974, t. 1, p. 196.

© *www.llt.lt*
Interneto svetainės www.llt.lt. pastaba: Šis tekstas svetainėje www.llt.lt nuolat skelbiamas nuo 2009 12 07.

4 pav. Kálnočių piliakalnis. Aloyzo Petrašiūno nuotr. 1998 08

Kad dauguma šio krašto akmeninių kirvelių yra Brūkšniuotosios keramikos kultūros palikimas, liudija gausūs jų radiniai šio laikotarpio piliakalniuose. Kálnočių piliakalnyje rasta net 16 akmeninių kirvelių. Iš jų 10,5 cm ilgio kirvelis siaurėjančia pentimi, 12,7 cm ilgio kirvelis keturkampe pentimi, apvali kirvio pentis, akmeninis 4,3 cm ilgio kaplys ir net 13 įtveriamųjų keturkampio skersinio pjūvio kirvelių ar jų nuolaužų. Pastarųjų ilgis svyruoja nuo 4,5 cm iki 9,1 cm (vyrauja 6–7 cm ilgio kirveliai), ašmenų plotis – nuo 3,4 cm iki 5,3 cm[29]. Miẽlėnų piliakalnyje rasti du akmeniniai kirviai: 7,4 cm ilgio keturkampio skersinio pjūvio įtveriamasis kirvelis ir kirvio keturkampe pentimi dalis[30]. Petrešiūnų piliakalnio tyrinėjimų metu rasta mažiausiai 19 akmeninių kirvelių: 10 cm ilgio 4 cm pločio bei 6 cm ilgio 4 cm pločio ašmenimis kirveliai su skyle kotui ir 8 jų fragmentai, 13 cm ilgio 6 cm pločio ašmenimis įtveriamasis, 13 cm ilgio ir apie 7 cm pločio ašmenimis (jie nulaužti) įtveriamasis, 6 įtveriamieji platėjančiais ašmenimis 6–8 cm ilgio 4–4,5 cm pločio ašmenimis, vienas mažas 4 cm ilgio ir 3,4 cm pločio ašmenimis įtveriamasis kirvelis[31]. Dar net 14 akmeninių kirvelių nuolaužų piliakalnyje rasta atsitiktinai[32]. Įskaičiavus 4 rastus piliakalnio aplinkoje iš Petrešiūnų žinome apie 40 akmeninių kirvelių. 1933 m. tyrinėjant Velikuškių piliakalnį surasta 6,7 cm skersmens akmeninė buožė ir 6,1 cm ilgio akmeninis įtveriamasis keturkampio skersinio pjūvio kirvelis. Atsitiktinai piliakalnyje rasta akmeninis sugniaužta pentimi kirvelis bei kito kirvelio nuolauža[33].

Brūkšniuotosios keramikos kultūra jos paplitimo areale geriausiai pažįstama iš piliakalnių. Pastarieji plačiausiai ir tyrinėti. Tačiau šalia piliakalnių esančios papėdės gyvenvietės kasinėtos mažai, o laidojimo paminklai – kapinynai – šios kultūros paplitimo srityje išvis nežinomi. Archeologai jų ieškojo visur, tačiau kol kas nesėkmingai. Manyta, kad mirusieji buvo laidojami virš žemės[34], sudegintų kūnų liekanos

[29] *Lietuvos TSR archeologijos atlasas*, Vilnius, 1974, t. 1, p. 133–134.
[30] *Ten pat,* p. 151.
[31] Krzywicki L. Piłkalnia pod wsią Petraszunami, *Rocznik towarzystwa przyjaciół nauk w Wilnie. 1911–1914,* Wilna, 1914, p. 16.
[32] *Lietuvos TSR archeologijos atlasas*, p. 167.
[33] *Ten pat,* p. 193–194.
[34] Vėlius N. *Senovės baltų pasaulėžiūra*, Vilnius, 1983, p. 18.

© *www.llt.lt*
Interneto svetainės www.llt.lt. pastaba: Šis tekstas svetainėje www.llt.lt nuolat skelbiamas nuo 2009 12 07.

5 pav. Miẽlėnų piliakalnis. K. Driskiaus nuotr. 1996 m.

pilamos į vandenį[35]. Visi šie spėjimai kol kas neturi faktinių patvirtinimų. Arčiausiai Kriaunų–Obelių apylinkių aptiktuose paskiruose I tūkstantmečio pr. Kr. palaidojimuose iš Anykščių ir Utenõs rajonų žmonės buvo laidoti nedeginti.

Obelių–Kriaunų apylinkėje žinomi aštuoni Brūkšniuotosios keramikos kultūros piliakalniai (1 pav., 3). Sartũ ežero Bradėsių įlankos šiauriniame krante apie 100 m nuo ežero aukštumos krašte yra Bradesių piliakalnis (4 pav.). Aikštelė ovali, pailga šiaurės–pietų kryptimi, 26x18 m dydžio, su iki 1 m iškilusiu viduriu. Šlaitai iki 14 m aukščio, šiaurinis šlaitas nuolaidus, tik 1,5 m aukščio. Piliakalnis buvo ariamas, tad dabar aiškesnio kultūrinio sluoksnio jame nepastebėta[36]. XX a. pradžioje jame buvo rasta *„metalinis šaukštas, arbatinis šaukštelis ir varinė senoviška adata“*[37]. Dìrdų piliakalnis įrengtas Dirdų ežero vakariniame krante esančios aukštumos šiauriniame krašte. Jo aikštelė pailga šiaurės–pietų kryptimi, keturkampė, 75x45 m dydžio, iki 1 m aukštesnėmis pietine ir rytine pusėmis. Šlaitai vidutinio statumo, iki 25 m aukščio, tik pietinis šlaitas į aukštumą vos 1,5 m aukščio. Piliakalnį labai suardė arimai[38]. Junkűnuose buvusio dvaro parko pietrytiniame pakraštyje esančios kalvos pietrytiniame gale, kyšulyje, įrengtas piliakalnis. Aikštelė pailga šiaurės vakarų–pietryčių kryptimi, 70x40 m dydžio, kiek iškiliu viduriu, su kultūriniu sluoksniu. Ją juosia 3 pylimų ir griovių eilės, geriausiai matomos jo šiaurės vakarinėje pusėje. Čia aikštelės krašte supiltas 35 m ilgio, 0,5 m aukščio pylimas, už kurio iškastas 4 m pločio 0,3 m gylio griovys, o už jo supiltas antras 80 m ilgio ir 1 m aukščio pylimas. Už šio pylimo iškastas antras 3 m pločio 0,5 m gylio griovys ir supiltas trečias 60 m ilgio 0,3 m aukščio pylimas. Jo išorinis 1,7 m aukščio šlaitas leidžiasi į trečią 4 m pločio 0,1 m gylio griovį. Piliakalnis anksčiau irgi buvo ariamas, tad jo pylimai labai

[35] Урбанавичюс В. Захоронения в воде: находки и интерпретация, *Археология и история Пскова и Псковской земли*, Псков, 1987, с. 76.

[36] *Lietuvos piliakalniai, Atlasas*, Vilnius, 2005, t. 2, p. 330–331.

[37] Valstybės archeologijos komisijos medžiaga, *Kultūros paveldo centro archyvas*, b. 70, p. 88.

[38] *Lietuvos piliakalniai. Atlasas*, Vilnius, 2005, t. 3, p. 492.

© *www.llt.lt*
Interneto svetainės www.llt.lt. pastaba: Šis tekstas svetainėje www.llt.lt nuolat skelbiamas nuo 2009 12 07.

6 pav. Papilių piliakalnis. A. Petrašiūno nuotr. 2005 08

nuskleisti, grioviai užlyginti. Pietvakariniame šlaite jie virtę terasomis[39]. Kálnočiuose, aukščiausioje apylinkės kalvoje, irgi įrengtas piliakalnis. Aikštelė ovalo formos, pailga pietvakarių–šiaurės rytų kryptimi, 50x25 m dydžio, 2 m aukštesne šiaurės rytine dalimi, su kultūriniu sluoksniu, kurį ariant buvo rasta akmeninių kirvių bei lipdytos keramikos brūkšniuotu ir lygiu paviršiumi. Šlaitai statūs, iki 28 m aukščio, išskyrus žemą, vos 2 metrų aukščio, šiaurės rytinį šlaitą, kur piliakalnio kalva susisiekia su gretima aukštuma[40]. Mielėnų piliakalnis įrengtas atskiroje iki 23 m aukščio šlaitais kalvoje, labai apardytoje arimų (5 pav.). Tik šiaurės rytinis šlaitas žemas, siekia vos 3 m. Aikštelė ovali, pailga šiaurės rytų–pietvakarių kryptimi, 30x26 m dydžio. Piliakalnis buvo apjuostas 2 grioviais ir pylimais šlaituose, kurie ilgą laiką piliakalnį ariant sunaikinti, likusios tik 8–10 m pločio terasos, geriausiai matomos pietiniame jo šlaite. Vienas 6 m pločio ir 2 m gylio griovys, iškastas aikštelės šiaurės rytiniame pakraštyje, buvo aptiktas 1933 m. piliakalnio tyrinėjimų metu. Aikštelėje ir piliakalnio šlaituose yra kultūrinis sluoksnis. Rytinėje piliakalnio pašlaitėje rastos trinamosios girnos[41]. Į šiaurės rytus nuo piliakalnio esančioje aukštumoje apie 0,5 ha plote buvo papėdės gyvenvietė, labai suardyta 1962 m. tie-

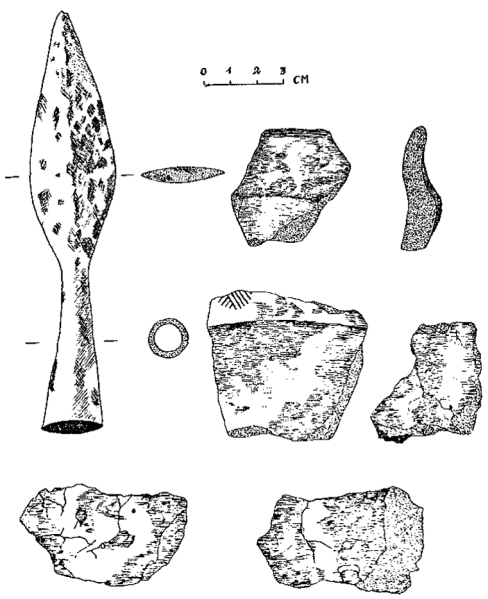

7 pav. Geležinis įmovinis ietigalis ir lipdyta keramika iš Papilių piliakalnio papėdės gyvenvietės. Piešė A. Zabielienė

[39] Lietuvos piliakalniai. *Atlasas*, Vilnius, 2005, t. 2, p. 334–335.
[40] *Ten pat*, p. 338–339.
[41] *Ten pat*, p. 344–345.

© *www.llt.lt*
Interneto svetainės www.llt.lt. pastaba: Šis tekstas svetainėje www.llt.lt nuolat skelbiamas nuo 2009 12 07.

Petrešiūnų piliakalnis. K. Driskiaus nuotr. 1996 m.

siant Obelių–Dusetų plentą. Ji tęsėsi 300 m į šiaurės rytus nuo piliakalnio iki jau Mičiūnų kaime esančio užnugario, kuris ankstesnėje literatūroje vadinamas atskiru piliakalniu[42]. Papilių piliakalnis įrengtas atskiroje kalvoje, vakariniame Kriaunõs slėnio krašte (6 pav.). Šlaitai statūs, viršutinėje iki 5–6 m aukščio dalyje dirbtinai pastatinti. Aikštelė trapecinė, 50 m ilgio rytų–vakarų kryptimi ir 35 m pločio rytiname gale, 40 m – vakariniame. Ji buvusi apjuosta pylimu, kuris nuartas, išsiskiria tik nežymiu 0,2 m aukščio iki 4 m pločio pakilimu. Pietinėje papėdėje yra 5–6 m pločio terasa. Piliakalnis turi intensyvų kultūrinį sluoksnį, kurį ariant rasta lipdytos brūkšniuotu ir lygiu paviršiumi keramikos, geležies gargažių[43]. Iš visų pusių piliakalnis apjuostas apie 4,5 ha ploto papėdės gyvenvietės. Joje rasta lipdytos grublėtos ir lygiu paviršiumi keramikos, taip pat ir tipiškai sėlišku ornamentu – įstrižomis įkartėlėmis – puoštos. Ten pat rastas ir VI–VIII a. datuojamas geležinis įmovinis 15,2 cm ilgio ietigalis lauro lapo formos plunksna[44] (7 pav.). Petrešiūnų piliakalnis įrengtas Audrõs kairiojo kranto slėnio atšakos kyšulyje (8 pav.). Aikštelė pailga pietvakarių–šiaurės rytų kryptimi, 48x29 m pločio. Šlaitai statūs, 4–4,5 m aukščio ir tik šiaurės rytinis šlaitas į slėnį 15 m aukščio. Pašlaitėje piliakalnis buvo apjuostas 3 m pločio 1,8 m gylio grioviu, kuris aptiktas 2003 m. tyrinėjimų metu. Aukštumoje aplink piliakalnį yra 1 ha ploto papėdės gyvenvietė, kurioje randama gyvulių kaulų, lipdytos brūkšniuotos ir grublėtos keramikos[45]. Greičiausiai čia rastas ir apvalus akmeninis trintuvas, šiuo metu saugomas Kriaunų muziejuje (2 pav.). Stasiūnuose, Dėgsnio miško šiauriniame pakraštyje, bevardžio upelio dešiniajame krante, jo kranto kyšulyje yra piliakalnis. Aikštelė pailga pietryčių–šiaurės vakarų kryptimi, 42x26 m dydžio, 2 m žemesniu šiaurės vakariniu kraštu. 1,5 m žemiau jos šiaurės vakariniame šlaite iškastas 4 m pločio 0,2 m gylio griovys, už kurio supiltas 30 m ilgio 0,2 m aukščio pylimas, kurio išorėje dar matyti 5 m pločio terasa. Aikštelėje rasta brūkšniuotosios keramikos. Šlaitai vidutinio statumo,

[42] *Lietuvos TSR archeologijos atlasas*, Vilnius, 1975, t. 2, p. 108.
[43] *Lietuvos piliakalniai. Atlasas*, Vilnius, 2005, t. 2, p. 350–351.
[44] Zabiela G. Rytų Lietuvos archeologijos paminklų žvalgymas ir žvalgomieji tyrinėjimai, *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1990 ir 1991 metais*, Vilnius, 1992, t. 2, p. 118.
[45] *Lietuvos piliakalniai. Atlasas*, Vilnius, 2005. t. 2, p. 352–353.

© *www.llt.lt*
Interneto svetainės www.llt.lt. pastaba: Šis tekstas svetainėje www.llt.lt nuolat skelbiamas nuo 2009 12 07.

iki 10 m aukščio[46]. Atrodo, kad piliakalnis buvo ir Ratuõkliškio kaime, nes čia nurodomas švedų supiltas kalnas[47].

Iš šių piliakalnių plačiau tyrinėti tik du. Mielėnų piliakalnyje 1933 m. P. Tarasenka šiauriniame aikštelės pakraštyje ir šlaite padarė 20 m ilgio ir 2 m pločio pjūvį. Pakraščiuose aptiktas iki 1,8 m storio kultūrinis sluoksnis, šiaurės rytinėje pašlaitėje aptiktas čia buvęs, dabar jau visai užslinkęs 6 m pločio ir 2 m gylio griovys. Rastas akmeninis įtveriamasis kirvis, kito tokio kirvio dalis, lipdytos keramikos brūkšniuotu, lygiu ir grublėtu paviršiumi[48]. Petrešiūnų piliakalnyje 1909–1910 m. L. Kšivickis ištyrė visą jo aikštelę, kurios pakraščiuose 5–8 m pločio ruožu rado iki 1,35 m storio kultūrinį sluoksnį su akmenų grindiniais, židiniais, lipdyta keramika lygiu ir brūkšniuotu paviršiumi, moliniais svoreliais, akmeniniais kirviais, bei jų išgrąžomis, taip pat apie 200 įvairių kaulinių bei keletą geležinių bei bronzinių dirbinių (peiliukų, ylų, smeigtukų)[49]. 2003 m. Petrešiūnų piliakalnio tyrinėjimus pratęsė A. Simniškytė. Jo šiaurės vakarinėje papėdėje buvo ištirtas 16 m² dydžio plotas, aptiktas jau minėtas griovys, kuris, remiantis radiokarboniniu datavimu, užslinko dar XIV a.[50] Šis gamtamokslinis datavimo metodas leido patikslinti ir piliakalnio naudojimo laiką. Tai I–II a. po Kr.[51] 2001 m. A. Simniškytė truputį tyrinėjo ir Stasiūnų piliakalnio papėdės gyvenvietę. Iš ištirtų 3 šurfų (iš viso 6 m² bendro ploto) viename rastas iki 30 cm storio kultūrinis sluoksnis su lipdyta keramika, datuojama I tūkstantmečio antrąja puse[52].

Abiejų piliakalnių tyrinėjimų medžiaga, palyginus ją su atsitiktiniais radiniais iš kitų apylinkės piliakalnių ir aplinkiniuose rajonuose esančių Brūkšniuotosios keramikos kultūros piliakalnių tyrinėjimų duomenimis, rodo, kad Kriaunų–Obelių apylinkėse yra labai ankstyvų šios kultūros piliakalnių. Piliakalnių atsiradimą čia tenka datuoti laikotarpiu apie I tūkstantmečio pr. Kr. vidurį (o gal ir anksčiau). Brūkšniuotosios keramikos kultūros piliakalniai gyvavo maždaug iki III a., kaip ir pati kultūra. Šiaurės Rytų Lietuvoje, ne taip kaip likusioje Lietuvos dalyje, kur šios kultūros piliakalniai apleidžiami, dalis piliakalnių naudojama ir toliau. Juose tik pasikeičia keramika (brūkšniuotą išstumia grublėta), pradedami plačiai naudoti metaliniai dirbiniai, atsiranda nemažos papėdžių gyvenvietės (1 pav., 4). Iš trijų tyrinėtų apylinkių piliakalnių apleistas, atrodo, buvo tik Petrešiūnų piliakalnis, o Mielėnų ir Velikuškių piliakalnyje gyvenimas tęsėsi. Gyventa ir Stasiūnų piliakalnio papėdėje. Visa tai rodo tam tikrą apgyvendinimo perimamumą. Brūkšniuotosios keramikos kultūros kilmė kol kas nėra labai aiški. Atsiradusi II–I tūkstantmečio pr. Kr. riboje dabartinėje šiaurės rytų Lietuvoje, pietryčių Latvijoje ir šiaurės vakarų Baltarusijoje, I tūkstantmetyje pr. Kr. ji sparčiai plito daugiausia pietų–pietvakarių kryptimi. Tyrinėtojų ši kultūra laikoma baltiška[53]. Dabartiniu metu jos

[46] *Lietuvos piliakalniai. Atlasas,* Vilnius, 2005, t. 2, p. 358–359.
[47] Archeologija, Rokiškio krašto muziejus, b. 63.
[48] Tarasenka P. Mielėnų piliakalnis, *Gimtasai kraštas*, Šiauliai, 1934, nr. 2, p. 85–87.
[49] Krzywicki L. Piłkalnia pod wsią Petraszunami, *Rocznik towarzystwa przyjaciół nauk w Wilnie*, 1911–1914, Wilno, 1914, s. 1–27.
[50] Simniškytė A. Petrešiūnų piliakalnis, *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2003 metais*, Vilnius, 2005, p. 49.
[51] *Ten pat.*
[52] Simniškytė A. Piliakalnių aplinkos žvalgymas Kupiškio ir Rokiškio rajonuose, *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2001 metais*, Vilnius, 2002, p. 54.
[53] *Lietuvių etnogenezė*, Vilnius, 1987, p. 93.

© *www.llt.lt*
Interneto svetainės www.llt.lt. pastaba: Šis tekstas svetainėje www.llt.lt nuolat skelbiamas nuo 2009 12 07.

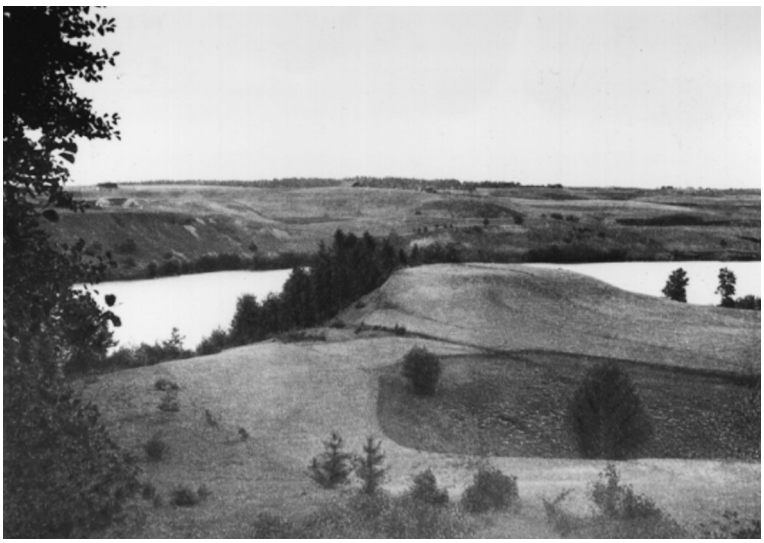

9 pav. Velìkuškių piliakalnis. 1933 m. Vytauto Didžiojo karo muziejaus Kaune archyvas

kilmės ieškoma akmens amžiaus pabaigoje (neolite) šiose teritorijose gyvavusioje Narvos kultūroje[54].

Kriaunų–Obelių krašto apgyvendinimo neįmanoma suprasti be Sartų ežero Bradesių įlankos pietiniame krante esančių dviejų piliakalnių, priklausančių Velikuškių kaimui. Buvusius Velikuškių ryšius su įlankos šiauriniu krantu rodo žinomas padavimas apie per ežerą buvusį pakabinamą tiltą, jungusį dvejus rūmus, kurių vieni stovėję Bradesių piliakalnyje[55]. Kad tai tik legenda, parodė šioje vietoje 1999 m. atlikti povandeniniai žvalgomieji tyrimai[56]. Garsiausias Velikuškių piliakalnis įrengtas kranto kalvoje (9 pav.). Aikštelė pailga šiaurės rytų–pietvakarių kryptimi, 48x26 m dydžio. Šiauriniame jos krašte dar žymus iki 0,4 m aukščio pylimas. Šlaitai nuo ežero statūs, iki 19 m aukščio, nuo gretimų laukų nuolaidesni, tik 4 m aukščio. Piliakalnį 1933 m. plačiai tyrinėjo P. Tarasenka[57]. Rugpjūčio 14–28 d. ir rugsėjo 11–22 d. piliakalnyje bei papėdės gyvenvietėje buvo ištirtas bendras 1564 m² plotas[58]. Plačiausiai tyrinėtas piliakalnis, ten kasinėta visa pietinė aikštelės dalis, padaryti net 9 šlaitų pjūviai, kur surasti piliakalnį ariant užlyginti 5 grioviai bei 4 tarp jų buvę pylimėliai. Šių tyrinėjimų rezultatai vėliau buvo įvairiai interpretuojami. Ypač tyrinėtojų dėmesį patraukė vadinamieji degintiniai kapai, kurių P. Tarasenka piliakalnyje bei papėdės gyvenvietėje surado net 35[59]. Peržiūrėjus visą turimą medžiagą apie šiuos kapus matyti, kad jų piliakalnyje išvis nebuvo. Dėl kai kurių priežasčių P. Tarasenka kapais palaikė židinių bei akmenų grindinių liekanas, atskirų dirbinių sankaupas[60]. Net ir vienintelė vieta, kur surasti du vienas ant kito gulintys apardyti

[54] Girininkas A. *Baltų kultūros ištakos*, Vilnius, 1994, p. 246–247.
[55] Valstybės archeologijos komisijos medžiaga, *Kultūros paveldo centro archyvas,* b. 70, p. 88.
[56] Baubonis Z., Kraniauskas R. Naujų archeologijos objektų paieškos po vandeniu, *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1998 ir 1999 metais*, Vilnius, 2000, p. 558.
[57] *Lietuvos piliakalniai. Atlasas,* Vilnius, 2005, t. 3, p. 432–435.
[58] Zabiela G. Velikuškių piliakalnio „kapai", Gyvenviečių ir keramikos raida baltų žemėse, Vilnius, 1994, p. 47.
[59] Daugudis V. Dėl laidojimų Lietuvos piliakalniuose, Lietuvos archeologija, Vilnius, 1992, t. 9, p. 30–32.
[60] Plačiau apie tai: Zabiela G. Velikuškių piliakalnio „kapai", p. 46–60.

© *www.llt.lt*
Interneto svetainės www.llt.lt. pastaba: Šis tekstas svetainėje www.llt.lt nuolat skelbiamas nuo 2009 12 07.

žmonių griaučiai, nėra kapas tikrąja to žodžio prasme. Čia bus pilies gynėjų (ar gynėjo ir jį puolusiojo) palaikai, greičiausiai įkritę į židinį ir užgriuvę degančios pilaitės liekanomis (10 pav.). Pagal visus radinius šiuos griaučius reikėtų sieti su medinės pilaitės piliakalnyje sunaikinimu ir datuoti laikotarpiu maždaug apie XIII a.[61] Pats Velikuškių piliakalnis buvo naudojamas ilgą laiką – nuo I tūkstantmečio pr. Kr. iki pat XIII a. jame bei papėdės gyvenvietėje tyrinėjimų metu aptikta nemažai geležies amžiaus radinių: papuošalų fragmentų, peilių, peilių-pjautuvėlių, ietigalių (11 pav.).

Šalia esančiuose laukuose yra papėdės gyvenvietė, apimanti apie 1,5 ha plotą. Joje gana daug randama geležies gargažių, pasitaiko lipdytos brūkšniuotos, lygiu paviršiumi bei grublėtos bei žiestos keramikos. Aptinkama ir pavienių įdomesnių radinių. 1988 m. buvo surasta mėlyno stiklinio karolio dalis, bronzinis juostelinis žiedas bei sraiginė įvija, 1993 m. – molinis dvigubo nupjauto kūgio formos verpstukas (3 pav.).

Kitas Velikuškių piliakalnis, vadinamas Salà, yra Bradesių įlankos rytiniame gale, 1,4 km į pietryčius nuo pirmojo piliakalnio. Jis įrengtas atskiroje iš visų pusių žemų vietų bei Bradesių įlankos bei Zálvio ežero vandenų supamoje stačiais iki 25 m aukščio šlaitais kalvoje. Aikštelė pailga šiaurės vakarų–pietryčių kryptimi, 150x73 m dydžio. Joje yra ryškus kultūrinis sluoksnis su lipdyta lygiu paviršiumi keramika, geležies gargažėmis, gyvulių kaulais. Minima, kad buvo randama ir akmeninių kirvių[62]. Kalvos rytinę dalį nukasė ištiesintas Dusetų–Obelių plentas. 1933 m. piliakalnį žvalgė P. Tarasenka.

10 pav. Dvigubas kapas iš Velikuškių piliakalnio. Vytauto Didžiojo karo muziejaus Kaune archyvas

11 pav. Geležiniai peiliai, peiliai-pjautuvėliai, ietigaliai ir meškerės kabliukas iš Velikuškių piliakalnio. Vytauto Didžiojo karo muziejaus Kaune archyvas

[61] Ten pat, p. 54.
[62] *Lietuvos piliakalniai. Atlasas*, Vilnius, 2005, t. 3, p. 436–437.

© *www.llt.lt*
Interneto svetainės www.llt.lt. pastaba: Šis tekstas svetainėje www.llt.lt nuolat skelbiamas nuo 2009 12 07.

Ties Velikuškių kaimu Sartų ežere esančioje apie 5 ha ploto saloje yra didelė neįtvirtinta gyvenvietė (1 pav., 5). Ją 1933 m. aptiko ir užfiksavo P. Tarasenka. Pakartotinai jinai šio straipsnio autoriaus kartu su fotografu Klaudijumi Driskiumi buvo žvalgyta 1996 m. Iki 70 cm storio pilkas kultūrinis sluoksnis geriausiai išlikęs salos pakraščiuose, o aukščiausioje centrinėje dalyje jis yra sunaikintas ariant. Gyvenvietėje aptikta lipdytos brūkšniuotos bei lygiu paviršiumi keramikos, geležinis lazdelinis smeigtukas bei yla (12 pav.), geležies gargažių. Sprendžiant pagal šiuos radinius, Sartų ežero gyvenvietę galima datuoti I tūkstantmečio pr. Kr. pabaiga – I tūkstantmečiu. Kita neįtvirtinta gyvenvietė aptikta Sartų ežero vakarinės atšakos krante, Rùpetų kaime. Ši gyvenvietė apima apie 50x50 m dydžio plotą, esantį kranto kalvos šlaite bei pakrantės žemumoje. Iki 70 cm storio kultūriniame sluoksnyje, kurio viršutinė dalis suardyta ariant, rasta molio tinko gabaliukų, lipdytos lygiu paviršiumi keramikos, geležinis lazdelinis smeigtukas (12 pav.). Privačiame rinkinyje saugomas šioje vietoje rastas lipdytu lygiu paviršiumi puodo pakraštėlis (3 pav.). Baršėnų kaime turi būti dar viena neįtvirtinta gyvenvietė. Be anksčiau minėtų akmeninių kirvukų, Sartų ežero šiauriniame krante abipus bevardžio upelio randama geležies gargažių; tai liudija čia buvus geležies lydyklą. Archeologiniu požiūriu įdomus ir Sartų ežero pakrantėje į pietus nuo Kriaunų stūksantis Krãliko kalnas, kuriame 2003 m. A. Simniškytė iškasė 1 m^2 dydžio šurfą ir aptiko keramikos[63]. Kalva išorinių piliakalnio požymių neturi, tad čia gali būti nebent gyvenvietė.

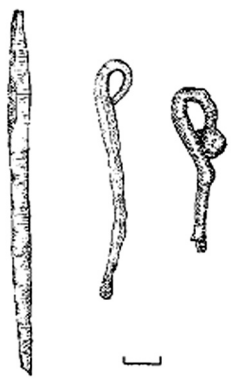

12 pav. Geležinė yla ir lazdelinio smeigtuko fragmentas iš neįtvirtintos gyvenvietės Sartų ežero saloje ties Velikuškių k. bei lazdelinio smeigtuko fragmentas iš Rūpetų neįtvirtintos gyvenvietės. Piešė A. Zabielienė

Ankstyvų piliakalnių ir gyvenviečių išsidėstymas Kriaunų–Obelių regione, palyginus jį su aplinkinėmis teritorijomis, rodo čia buvus ryškų jų sutankėjimą – savotišką regioninį centrą. Kitus tokius centrus galima identifikuoti Avilių (pietryčiuose), Ìlūkstės (šiaurės rytuose) bei Kamajų (vakaruose – pastarasis mažiau išreikštas) apylinkėse. Kokį gyvensenos modelį buvus rodo toks centras – tebėra neaišku[64].

Labai menki duomenys apie I tūkstantmečio vidurio – antrosios pusės laidojimo paminklus. Šiuose kraštuose tuomet vyravo paprotys nedegintus mirusiuosius laidoti iš žemių supiltuose ir akmenų vainikais apjuostuose pilkapiuose. Dirbant žemę tokie pilkapiai labai nukentėjo ir dabar daugiausia randamos tik palaidojimų liekanos (1 pav., 6). Baršėnų kaime apie 1973–1975 m. vedant kelią rastos bronzinės apyrankės. Matyt, čia būta III–V a. pilkapių. Kálniškiuose irgi greičiausiai būta pilkapių. Ožẽliškių (Bliūdžiaus) kalnu vadinamoje vietovėje buvo randama *„kardų, akmens kirvukų, karolėlių"*[65]. Kitas pilkapynas

[63] Simniškytė A. Žvalgymai Rokiškio rajone, *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2003 metais*, Vilnius, 2005, p. 266.

[64] *Lietuvos istorija. Akmens amžius ir ankstyvasis metalų laikotarpis*, Vilnius, 2005, t. 1, p. 300–308.

[65] Balčiūnas J., Dakanis B. Rokiškio rajono archeologijos paminklų žvalgymas, *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1984 ir 1985 metais*, Vilnius, 1986, p. 114.

© *www.llt.lt*
Interneto svetainės www.llt.lt. pastaba: Šis tekstas svetainėje www.llt.lt nuolat skelbiamas nuo 2009 12 07.

buvęs Pagriáumelės miške, kur apie 1960 m. buvo du 8 m skersmens ir iki 1 m aukščio pilkapiai[66]. Mielėnų kaime, Krūminio vietovėje, buvo 8 akmenimis apdėti pilkapiai[67]. Panemùnėlyje pilkapiai buvo dvaro žemėje, Tindžiùlių šilelyje, kur 1945 m. ariant žemę rasta žalvarinė apyrankė[68].

Poroje regiono vietų pilkapiai buvo tyrinėti. Mičiūnuose 1906 m. rugsėjo 21 d. J. Žiogas kasinėjo 15 m skersmens bei 1,5 m aukščio sampilą (greičiausiai pilkapį), rado žmonių kaulų ir apie 40 įvairių dirbinių (jie dingę, iš šios vietos 1936 m. surinkti dirbiniai yra XV–XVII a.). Tumasonių kaime 1961 m. buvo išlikę 4 pilkapių liekanos, iš kurių viename dar 1916 m. buvo kasamas žvyras, rasta žmonių kaulų, ietigalių, kirvių, keletas apyrankių (neišliko). 1972 m. buvo išlikę dviejų pilkapių 8 ir 10 m skersmens sampilais su akmenų vainikais liekanos (geriau išlikusio pilkapio aukštis 0,8 m)[69]. Pilkapiuose rasta kirvis, žalvarinių dirbinių[70]. 1997 m. Lietuvos istorijos instituto ekspedicija (vad. A. Simniškytė) ištyrė vieną suardytą pilkapį bei kito pilkapio vietą – iš viso 120 m^2 plotą, kapų nerado.

Pora pilkapynų tyrinėta arti aptariamo regiono. Garsiausias iš jų yra Norkūnuose. Čia XX a. pirmojoje pusėje Audros upelio kairiajame krante, slėnio pakraštyje, buvo apie 50 pilkapių, iš kurių 1949 m. teliko vos 17. Pilkapynas kelis kartus tyrinėtas: 1907 m. kelis pilkapius kasinėjo J. Žiogas (neaišku, ką rado), 1948 m., 1964, 1968[71] ir 1970 m. Rokiškio kraštotyros muziejus (1948 m. – A. Krasauskas, vėliau – S. Juodelis) ištyrė 8 apardytus pilkapius. Viename iš jų buvo rasti 4 griautiniai palaidojimai su V–VI a. įkapėmis: geležinis peiliukas, ietigalis trumpa plunksna, žalvarinė apyrankė, žalvarinė segė trikampe kojele[72], kituose dviejuose tebuvo paskirų žmonių kaulų bei dirbinių. Likę 5 tyrinėti pilkapiai buvo visiškai suardyti. Radiniai: žalvarinė apyrankė, sidabrinė 15 cm skersmens antkaklė ruplėtais užkeistais galais, kitos sidabrinės antkaklės lankelio 4 dalys, 4 įmoviniai rombo formos plunksna ietigaliai, 9 siauraašmeniai kirviai, 3 įmoviniai ietigaliai, geležinė peikena datuojami V–VII a. 2003 m. A. Simniškytės truputį tyrinėtas Kubìliškio–Radìšių pilkapynas. Iš išlikusių 20 pilkapių ištirti 3 sampilai, iš kurių vienas pasirodė esąs ne pilkapis, o kiti du suardyti lobių ieškotojų dar XX a. pradžioje. Geriau išliko tik pilkapių sampilus juosę 3–4 m skersmens akmenų vainikai, o vieno pilkapio vietoje dar rasti po sampilu iškastoje duobėje palaidoto nedeginto mirusiojo kapo likučiai[73].

Vėliau, I tūkstantmečio pabaigoje, atrodo, pradėta laidoti plokštiniuose kapinynuose. Menki šio laikotarpio duomenys neleidžia tiksliau nustatyti laidosenos, tačiau viena aišku: mirusieji buvo laidojami nedeginti. Kriaunų–Obelių apylinkėse žinomos dvi tokių palaidojimų vietos (1 pav., 7). Degùčiuose 1929 m. liepos 27 d. ūkininkas P. Stelemėkas, ardamas savo

[66] Juodelis S. Simaniškių senkapio bandomųjų kasinėjimų dienoraštis. 1961 05 10–11, *Rokiškio krašto muziejus*, b. 52, p. 2.

[67] Archeologija, *Rokiškio krašto muziejus*, b. 63.

[68] Saugomas Rokiškio krašto muziejuje, inv. nr. 309.

[69] *Lietuvos TSR archeologijos atlasas*, Vilnius, 1977, t. 3, p. 115.

[70] Tautavičius A. 1972 m. gegužės 22 d. – birželio 10 d. vykusios žvalgomosios archeologinės ekspedicijos ataskaita, *Lietuvos istorijos instituto Rankraštynas*, f. 1, nr. 321, p. 25.

[71] Juodelis S. Norkūnų pilkapyno kasinėjimai 1968 metais, *Archeologiniai ir etnografiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1968 ir 1969 metais*, Vilnius, 1970, p. 60–61.

[72] 1949 m. žvalgomosios archeologinės ekspedicijos dienoraštis, *Lietuvos istorijos instituto Rankraštynas*, f. 1, nr. 3, p. 63.

[73] Simniškytė A. Kubiliškio–Radišių pilkapynas, *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2003 metais*, Vilnius, 2005, p. 98.

© *www.llt.lt*
Interneto svetainės www.llt.lt. pastaba: Šis tekstas svetainėje www.llt.lt nuolat skelbiamas nuo 2009 12 07.

lauką, rado moters griaučius su bronziniais papuošalais. *„Ant kaukolės uždėtos dvi sunertos gyvatės pavidalo grandys, o ant rankų užmauta po 3 savotiškos formos apyrankes. Be to, rasta du retežėliai su skambučiais, daug iš vielos susuktų įvairaus didumo vamzdelių ir šiaip kaulinių ir stiklinių papuošalų. Taip pat šalia griaučių rasta šmotelis odos"*[74]. Vėliau, remiantis šia žinute bei išlikusia medžiaga, buvo nurodyta, kad rasta mažiausiai 3 antkaklės, 6 apyrankės, įvijos, žiedai, krūtinės papuošalas, kurie datuojami X–XI a[75]. Po poros metų ši žinia jau buvo perpasakota kiek kitaip. Čia nurodoma, kad radinius rado ūkininkas Stakauskas savo žemėje ardamas kalną, kuriame *„prieškariniais laikais ūkininkai ardami žemę rasdavo žmonių kaulų ir šiaip įvairių bronzinių daiktų"*[76]. Pačių radinių aprašymas atitinka 1929 m. žinutę, tad atrodo, jog kalbama apie vieną ir tą patį išartą kapą. Pridėta tik tiek, kad iš viso radinių būta apie 4 kg ir kad radinius iš ūkininko už 12 litų nupirko Aleksandravėlės pradžios mokyklos mokytojas[77]. Taip saugomų archeologijos paminklų sąrašuose atsirado Degùčių kapinynas. Įdomi ir labiau iš kitų išsiskirianti žinia, aptikta 1958 m. S. Daunio užpildytame Degučių kapinyno pase. Čia nurodoma, kad ant senkapio yra kaimo kapinės, kur 1958 m. laidojant Praną Žukelį *„iškasta kaukolė su galvos papuošalais"*[78]. 1959 m. vasarą Degučiuose ravint kukurūzų lauką buvo rastos bronzinės antkaklės dvi dalys. Ten pat buvo rasta ir bronzinė įvija[79]. Radiniai pateko į Rokiškio kraštotyros muziejų (RKM 346). Įvija užkeistais platėjančiais galais, su trikampio formos skardelėmis – pakabučiais, prikabintais bronzine viela. Iš viso yra 35 skardelėlės tik priešakinėje antkaklės dalyje, 17 cm skersmens, dviejose vietose lūžusioje. Ji buvo surasta 1959 m. 1960 m. Rokiškio kraštotyros muziejus vadovaujant S. Juodeliui spėjamoje kapinyno vietoje iškasė tris perkasas bendro 23 m^2 ploto, tačiau kapų nerado. Dirvos paviršiuje dar prieš kasinėjimus buvo aptiktos 3 bronzinės apyrankės gyvuliniais galais (dviejų apyrankių po vieną galą buvo nulūžę). Šioje vietoje ir buvo tyrinėjama. Iš perkasoje buvusios vėlyvos duobės išmestose sumaišytose žemėse rasta dar viena bronzinė apyrankė ir kažkokio papuošalo fragmentas, puoštas brūkšnelių ir rutuliukų ornamentu[80]. Visi radiniai koncentravosi greičiausiai XX a. iškastos apie l m skersmens iki 1,25 m gylio duobės aplinkumoje. Duobėje rasta tik žiestų puodų šukių, degėsių, molio tinko gabalėlių. Tai rodo, jog bronzinės kapo įkapės buvo į ją sumestos ir čia rastos jau pakartotinai. 1960 m. surastos apyrankės pateko į Rokiškio kraštotyros muziejų (RKM). Visos jos juostinės, gyvuliniais galais. Pirmoji apyrankė vienu nulūžusiu galu, lankelis puoštas smulkių keturkampių žvaigždučių eilėmis, galas – eglutės ornamentu iki galvučių „ausyčių", 4,5 cm skersmens, 8 mm pločio (RKM 348). Antra apyrankė kiek deformuotu vienu nulaužtu galu, puošta viena nuo kitos akučių atskirtomis dvigubomis linijomis, kurios sudaro rombelius, palei galvutę ornamentuotos skersinėmis linijomis, 4 cm skersmens, 1 cm pločio (RKM 349). Trečia apyran-

[74] Valteris K. Įdomus radinys, *Mūsų laikraštis,* 1929, rugpj. 10, nr. 32, p. 5.
[75] *Lietuvos TSR archeologijos atlasas,* Vilnius, 1977, t. 3, p. 32.
[76] Mekuška. Įdomus radinys, *Mūsų kraštas (Panevėžys),* 1931, sausio 29, nr. 5 (38), p. 5.
[77] *Ten pat.*
[78] Degučių senkapio pasas, 1958 08 20, *Kultūros paveldo centras, Archeologijos skyriaus archyvas,* neinventorintas. Už šaltinio nurodymą dėkoju V. Vaitkevičiui.
[79] Juodelis S. Pravestų kasinėjimų Degučiuose 1960 m. balandžio 21 d. dienoraštis, *Rokiškio krašto muziejus*, b. 52.
[80] *Ten pat.*

© *www.llt.lt*
Interneto svetainės www.llt.lt. pastaba: Šis tekstas svetainėje www.llt.lt nuolat skelbiamas nuo 2009 12 07.

kė, neornamentuota, 5 cm skersmens, 6 mm pločio (RKM 350). Ketvirta, deformuota apyrankė (matyt, rasta kasinėjimų metu), puošta laužtų linijų grupėmis, kurios viena prieš kitą storėdamos sudaro rombelius. Galvutės puoštos skersinėmis linijomis, 4,5 cm skersmens, 7 mm pločio (RKM 351). Vėliau Degučių senkapio radiniai buvo deponuoti Aleksandravėlės muziejui, kurį išgrobsčius jie dingo. Rokiškio kraštotyros muziejuje išliko tik viena apyrankė. Degučių senkapio tyrinėjimai buvo pratęsti 1961 m., kai greta spėjamos senkapio vietos esančiame molingame kalnelyje ištirtas bendras 18 m² plotas, tačiau jokių kapų pėdsakų irgi nerasta[81]. Šių tyrinėjimų metu užfiksuota dar daugiau taip pat gana keistų žmonių pasakojimų apie senkapio radinius. Bronzinių papuošalų (žiedų bei kitokių papuošalų) esą buvo rasta ir 1961 m. tyrinėtoje kalvelėje, taip pat į šiaurės rytus nuo senkapio esančiame kalne, vadinamame Bažnýtkalniu. Pačiame senkapyje *„beriant atsiarė ąžuolinio karsto liekanos, apdėtos kriauklėmis, lyg žvynais, kuriame buvo kaulai su turtingomis įkapėmis. Buvo ir auksinių dirbinių"*[82]. 1972 m. Lietuvos nacionalinis muziejus Vilniuje įsigijo 8 radinius iš Degučių. Tai trys bronzinės antkaklės: viena kūginiais ir dvi gyvuliniais galais, keturios apyrankės: dvi įvijinės bei dvi gyvuliniais galais, krūtinės papuošalas (AR 511:1–8) (13 pav.). 1995 m. Kultūros paveldo centro ekspedicija, vadovaujama archeologo P. Tebelškio, dar kartą nuodugniai tyrinėjo kapinyno vietą, ištyrė 64 m² plotą, tačiau kapų taip pat neaptiko. Kapinyno vietą labai pakeitė per jo teritoriją aštuntajame dešimtmetyje nutiestas vieškelis bei dar anksčiau nugriauta buvusi P. Stelemėko sodyba. Atrodo, kad nedidelis kapinynas jau yra sunaikintas[83]. Iš visos turimos medžiagos galima padaryti išvadą, jog Degučiuose buvo pavienis turtingas moters palaidojimas. 1929 m. privatus asmuo (greičiausiai Aleksandravėlės mokytojas) nupirko dalį tuomet surastų radinių, kurie 1972 m. ir pateko į Lietuvos nacionalinį muziejų. Kita radinių dalis, matyt, liko pas radėją ir vėliau, greičiausiai griaunant sodybą, buvo išmesta į šiukšlyną, kurio vietoje ir surasta 1959–1960 m. Šie radiniai pateko į Rokiškio kraštotyros muziejų ir vėliau vėl buvo prapuldyti. Gal kada nors jie vėl atsiras?

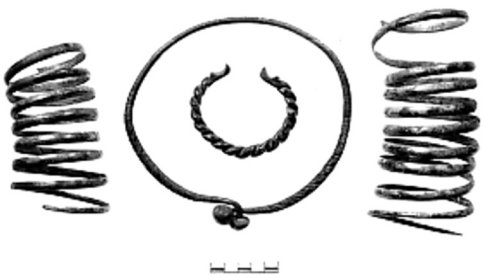

13 pav. Degūčių kapinyno radiniai, saugomi Lietuvos nacionaliniame muziejuje. K. Vainoro nuotr.

Kitas panašus radinys dar anksčiau buvo rastas Antakriaunyje. Iki 1828 m. Romanovskiui priklausančiame Antakriaunio dvare, esančiame už 5 varstų (apie 5,5 km) nuo Livonijos sienos, ežero krante iš šlaito buvo kasamas molis vietos keliui taisyti[84]. Rasti žmogaus griaučiai. Ant mirusiojo

[81] Juodelis S. 1961 m. ekspedicijos gegužės mėnesio 8–13 dienomis pravestų žvalgomųjų kasinėjimų Degučiuose dienoraštis, *Rokiškio krašto muziejus*, b. 52.

[82] *Ten pat.*

[83] Tebelškis P. Degučių kapinyno 1995 m. žvalgomieji archeologiniai tyrimai, *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1994 ir 1995 metais*, Vilnius, 1996, p. 132–134.

[84] 1839 11 10 Juzefo Pomarnackio laiškas Teodorui Narbutui, *Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos Rankraščių skyrius*, f. 185, p. 153.

© *www.llt.lt*
Interneto svetainės www.llt.lt. pastaba: Šis tekstas svetainėje www.llt.lt nuolat skelbiamas nuo 2009 12 07.

rankų buvo po 5 bronzines apyrankes, kai kurios iš jų gyvulinėmis galvutėmis. Buvo rasta ir daugiau papuošalų (grandinėlių, kabių, žiedų ?), kurie pateko į istoriko Teodoro Narbuto rinkinį ir iki mūsų dienų neišliko. Greta buvo likę plaukų su odos gabalėliais. Kapas datuojamas XI–XII a.[85] Matyt, panašaus laikotarpio nedidelis kapinynas buvo Bajorų kaime. Jis buvo įrengtas nedidelėje kalvelėje, kuri sunaikinta kasant žvyrą. Rastos 7 žmonių kaukolės bei bronzinių grandelių[86]. 1970 m. Rokiškio kraštotyros muziejus žvyrduobės pakraščiuose, vadovaujant S. Juodeliui, ištyrė 24 m^2 bendrą plotą, tačiau kapų jau neberado[87].

14 pav. Ornamentuota sėlių keramika iš Velikuškių piliakalnio. Vytauto Didžiojo karo muziejaus Kaune archyvas

Šie fragmentiški duomenys rodo, kad Kriaunų–Obelių apylinkės II tūkstantmečio pradžioje nebuvo visai tuščias kraštas. Čia būta nedidelių gyvenviečių, kurių gyventojai paliko tokius pat nedidelius kapinynus ar net pavienius palaidojimus. Tokių laidojimo paminklų būta ir kitose sėlių gyvenamose teritorijose. Antai iš Tùrdvario (Panemunėlio seniūnija) į Rokiškio kraštotyros muziejų po 1958 m. kasinėjimų pateko keletas VIII–XII a. dirbinių, tarp jų ir bronzinės antkaklės užriestais galais pusė[88]. VIII–XII a. kapinynas žinomas ir Pyrãgiuose (Kùpiškio r.)[89].

Kraštą buvus ne tuščią rodo ir Sartų ežero centrinėje dalyje esančioje saloje (Dumblỹnės kaimas, Jūžintų seniūnija) rastas XI–XII a. moters papuošalų lobis[90], pradžioje traktuotas kaip kapo liekanos[91]. Tačiau, norint aptikti to meto apgyvendinimo liekanas, reikalingi kruopštūs ir ilgalaikiai žvalgymai.

Trumpai aptarus ikivalstybinės epochos palikimą Kriaunų–Obelių apylinkėse, neišvengiamai iškyla etniniai klausimai. Laikotarpiui maždaug nuo VI iki XIII a. jie mokslininkų jau seniai išspręsti. Dabar jau niekas net nesiginčija, jog šiose apylinkėse gyventa baltų genties – sėlių. Piliakalniuose bei gyvenvietėse randama keramikos su tik sėliams būdingu ornamentu: iš smulkių įspaudėlių ar įbrėžimų sudėliotais trikampiais (14 pav.). Negausūs šio laikotarpio archeologijos paminklai tarsi rodo, kad tuo metu kraštas buvo

[85] *Lietuvos TSR archeologijos atlasas*, Vilnius, 1977, t. 3, p. 127.
[86] Juodelis S. Bajorų plokštinio kapinyno kasinėjimų, pravestų Rokiškio kraštotyros muziejaus 1970 m. liepos mėn. 21–31 d., ataskaita, *Rokiškio krašto muziejus*, b. 33(1).
[87] Kiti 1970–1971 m. tyrinėti kapinynai, *Archeologiniai ir etnografiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1970 ir 1971 metais*, Vilnius, 1972, p. 76.
[88] *Lietuvos TSR archeologijos atlasas*, Vilnius, 1977, t. 3, p. 115.
[89] Zabiela G. Senovės tūkstantmečiai, *Kupiškis. Gamtos ir istorijos puslapiai*, Kupiškis, 2009, p. 76.
[90] *Sėliai*, Vilnius, 2007, p. 230–231, 234.
[91] Grižas G. Sartų ežero salos žvalgomieji tyrinėjimai, *Archeologiniai tyrinėjimai 1996 ir 1997 metais*, Vilnius, 1998, p. 194.

© www.llt.lt
Interneto svetainės www.llt.lt. pastaba: Šis tekstas svetainėje www.llt.lt nuolat skelbiamas nuo 2009 12 07.

menkai apgyvendintas. Jis smarkiai ištuštėjo žlungant Brūkšniuotosios keramikos kultūrai. Tai tautų kraustymosi laikotarpio palikimas, kurio detalės dar yra labai neaiškios. Vis dėlto tarp šių dviejų laikotarpių yra pastebimas tam tikras apgyvendinimo tęstinumas, pirmiausia piliakalniuose ir jų papėdžių gyvenvietėse. Tai rodytų, kad sėlių kilmės reikia ieškoti Brūkšniuotosios keramikos kultūroje. Galbūt net ir patys šios kultūros gyventojai save laikė sėliais, nes šis pavadinimas rašytiniuose šaltiniuose žinomas jau nuo pirmųjų amžių po Kr.[92] Vėlesniame laikotarpyje (maždaug nuo VI a.) Sėloje išryškėjusi jos hierarchizuota struktūra, kurios viena ar dvi gyvenvietės – piliakalnio centrai (XIII a. jau vadinami valsčiais) pastebimi Velikuškių ir Papilių (ar Junkūnų) apylinkėse[93].

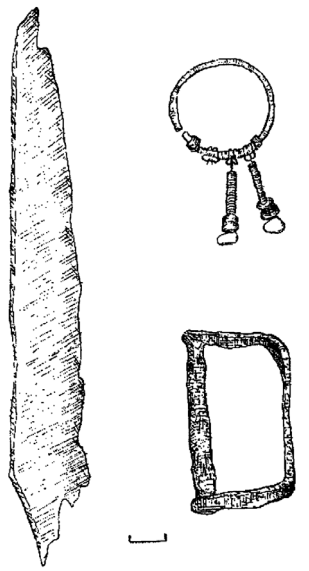

15 pav. Radiniai iš Mičiūnų senkapio: 1 – geležinis peilis, 2 – žalvarinis auskaras, 3 – geležinė sagtis. Piešė A. Zabielienė

Menki duomenys ir apie valstybės laikų palikimą. Kovų su Livonijos ordinu metu ištuštėjęs kraštas atsigauti pradėjo vėlai. Iš viduramžių laikotarpio[94] (XIII–XV a.) apylinkėse neturime nė vieno radinio, galbūt išskyrus paskirus dirbinius iš Velikuškių piliakalnio. Žymesnis gyventojų skaičiaus padidėjimas šiaurės rytų Lietuvoje pastebimas tik nuo XVI a., t. y. jau nuo Naujųjų laikų. Šiame laikotarpyje žinomos ir archeologų tiriamos 4 pagrindinės archeologinių objektų rūšys: senamiesčiai, senkapiai, pilys bei dvarai ir pradėtos tirti dar 4 jų rūšys: bažnyčios (vienuolynai), kaimavietės, gamybos objektai ir povandeninis paveldas[95]. Kriaunų–Obelių apylinkėse iš jų žinoma tik dalis objektų, o bent kiek tyrinėta dar mažiau. Tai šeši senkapiai, dvi dvarvietės, septyni monetų lobiai, vienas akmuo su ženklais (1 pav., 8–10).

Bajorų senkapis buvo nedidelėje kalvoje, iš kurios kasant žvyrą rasta žmonių kaulų bei žalvarinių dirbinių: grandelių, segių, geležinė grandis[96]. 1970 m. Rokiškio kraštotyros muziejus (vad. S. Juodelis) žvyrduobės pakraščiuose ištyrė 24 m^2 bendrą plotą, tačiau kapų jau neberado[97]. Tas pats muziejus ir tyrinėtojas 1961 m. bandė kasinėti Sĩmaniškių kapinaičių vietą. Iškastose trijose bendro 28 m^2 ploto perkasose rasta tik pavienių žmonių kaulų ir labai vėlyvų puodų šukių[98]. Matyt, čia buvo XVIII–XIX a. kapai. Duñdiškių kaime, kalvoje, vadinamoje *Kasa*, greta žmonių griaučių rasta monetų su lietuvišku vyčiu ir lenkišku ereliu[99]. Pagal radinių aprašymą čia turėjo būti XVI–XVII a. senkapis. Mičiūnų kaime būta net dviejų senkapių. Vienas jų buvo įrengtas 1906 m.

[92] *Lietuvių etnogenezė*, Vilnius, 1987, p. 103.
[93] Simniškytė A. Sėlos kraštas VI/VII–XIII/XIV amžiais: teritorinė struktūra ir hierarchija, *Lietuvos archeologija*, Vilnius, 2005, t. 27, p. 38–39.
[94] Zabiela G. Viduramžių archeologija Lietuvoje, *Lituanistica*, 2001, Nr. 3(47), p. 22–25.
[95] Zabiela G. Naujųjų laikų archeologija Lietuvoje: vietos paieška, *Istorijos akiračiai*, Vilnius, 2004, p. 432.
[96] Saugomi Rokiškio krašto muziejuje, inv. nr. 793, 800, 801.
[97] Kiti 1970–1971 m. tyrinėti kapinynai, *Archeologiniai ir etnografiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1970 ir 1971 metais*, Vilnius, 1972, p. 76.
[98] Juodelis S. Simaniškių senkapio bandomųjų kasinėjimų dienoraštis. 1961 05 10–11, *Rokiškio krašto muziejus*, b. 52.
[99] Archeologija, *Rokiškio krašto muziejus*, b. 63.

© *www.llt.lt*
Interneto svetainės www.llt.lt. pastaba: Šis tekstas svetainėje www.llt.lt nuolat skelbiamas nuo 2009 12 07.

J. Žiogo kasinėtame pilkapyje. 1936 m. į Vytauto Didžiojo kultūros muziejų iš šios vietos pateko XV–XVII a. dirbinių[100]: žalvarinis trijų pakabučių auskaras[101] (15 pav., 2), 14,1–14,9 cm ilgio peiliai (15 pav., 1)[102] (VDKM), 7x2,9 cm dydžio keturkampė diržo sagtis be liežuvėlio (15 pav., 3)[103], žalvarinis įvijinis 2, 2 cm skersmens žiedas[104]. Kitas Mičiūnų senkapis yra už 200 m į pietvakarius nuo kaimo kapinių, apie 60x40 m dydžio kalvelėje. Jame greta žmonių kaulų rasta *„pinigų, lenciūgėlių ir skardelių"*[105]. Norkūnų senkapis yra kalne, kuriame apie 1854 m. 1,5 m gylyje rasta žmonių griaučių, *„smulkūs variniai pinigai, surūdiję"*[106]. Nors ir skurdūs, šių senkapių radiniai rodo, kad pakartotinis Kriaunų–Obelių teritorijos apgyvendinimas prasidėjo ir vyko iš pietinės pusės. Jo pradžią galima datuoti dar XV a. ir tai sutampa su bendromis buvusios Sėlos apgyvendinimo tendencijomis[107]. Labiau gyventojų regione padaugėjo nuo XVII a.

Apie regiono dvarvietes dar nieko konkretaus pasakyti negalime, nes jas vos tik pradedame pažinti. Dagìlių dvarvietė yra Kotrìnkalnyje prie vieškelio Norkū̃nai–Lašaĩ. Čia rado *„šukas ir 7 pusrublio auksinių"*[108]. Kriaunų dvarvietėje, šiuo metu užstatytoje fermomis, rastas žaliai glazūruotas plokštinio koklio gabalas su raidėmis „CHM" (3 pav.), liudijantis, kad dvaras čia stovėjo jau XVII a.

Prie archeologinių Naujųjų laikų objektų reikėtų priskirti ir akmenis su ženklais ar raidėmis, dažniausiai žymėdavusius valdų ribas. Toks akmuo, vadintas „Piniginiu", su iškaltomis raidėmis „F" ir „N" buvo Užùšilių kaime[109].

Gyventojų ūkinei-finansinei padėčiai pažinti svarbūs yra monetų lobiai, tačiau dėl savo specifikos jie aptinkami atsitiktinai ir dažniausiai net žinios apie juos tyrinėtojų nepasiekia. Apie 1963 m. ar kiek anksčiau Ažùbalyje gyvenusi M. Navickienė rado monetų lobį, iš kurio į Rokiškio kraštotyros muziejų pateko 10 monetų. Tai Brabanto 1613 m. patagonas, 1627 m. Pilypo IV ¼ patagono bei Alberto ir Elžbietos ¼ patagono be datos, 1631 m. Flandrijos Pilypo IV ¼ patagono, 1698 m. Geldrijos sidabrinis dukatas, 1662 m. Lenkijos Jono Kazimiero šeštokas bei 1677 ir 1682 m. Jono Sobiesko šeštokai, 1698 m. Fridricho III Prūsijos šeštokas, 1693 m. Utrechto sidabrinis dukatas[110]. Nurodoma, kad 1957 m. monetų lobis buvo rastas ir Degučiuose[111]. Daugiau žinių apie jį nėra. Kirkū̃nuose 1901 m. buvo rastas lobis, iš kurio duomenys išliko apie 41 monetą. Daugiausia tai buvo Lietuvos, Livonijos bei Rygos miesto Zigmanto III Vazos, Jono Kazimiero, Gustavo II Adolfo, Kristinos, Karolio X Gustavo 1621–1658 m. šilingai. Lobyje būta ir stambesnio nominalo monetų. Tai Geldrijos 1652 ir 1653 m. liūto taleriai,

[100] *Lietuvos TSR archeologijos atlasas*, Vilnius, 1977, t. 3, p. 69.
[101] Saugomas Vytauto Didžiojo kultūros muziejuje, inv. nr. 1037:1.
[102] Saugomas Vytauto Didžiojo kultūros muziejuje, inv. nr. 1037:2–3.
[103] Saugomas Vytauto Didžiojo kultūros muziejuje, inv. nr. 1037:4.
[104] Saugomas Vytauto Didžiojo kultūros muziejuje, inv. nr. 1037:5.
[105] 1949 m. žvalgomosios archeologinės ekspedicijos dienoraštis, *Lietuvos istorijos instituto Rankraštynas*, f. 1, nr. 3, p. 53.
[106] Valstybės archeologijos komisijos medžiaga, *Kultūros paveldo centro archyvas*, f. 1, ap. 1, nr. 40, p. 308.
[107] Zabiela G. Sėlių žemės senovė, *Rokiškis. Miestas. Kraštas. Žmonės,* Vilnius, 1999, p. 38–39; Zabiela G. Senovės tūkstantmečiai, *Kupiškis. Gamtos ir istorijos puslapiai,* Kupiškis, 2009, p. 79–81.
[108] Valstybės archeologijos komisijos medžiaga, *Kultūros paveldo centro archyvas*, f. 1, ap. 1, nr. 40, p. 270.
[109] Archeologija, *Rokiškio krašto muziejus*, b. 63.
[110] Ivanauskas E. *Lietuvos pinigų lobiai. Paslėpti 1380–1865 metais*, Vilnius, 1995, p. 198–199.
[111] Degučių senkapio pasas. 1958 08 20, *Kultūros paveldo centras, Archeologijos skyriaus archyvas*, neinventorintas.

© *www.llt.lt*
Interneto svetainės www.llt.lt. pastaba: Šis tekstas svetainėje www.llt.lt nuolat skelbiamas nuo 2009 12 07.

1640 m. ½ liūto talerio (pastaroji moneta pateko į Sankt Peterburgo Ermitažą), 1617 m. Ispanijos Nyderlandų Alberto ir Elžbietos patagonas, 1650 m. Kampeno liūto taleris ir 1652 m. Vakarų Fryzijos liūto taleris[112]. Kriaunosė buvusios bažnyčios vietoje apie 1970–1972 m. maždaug 1 m gylyje rastas nedidelis, greičiausiai XVIII a. užkastas lobis, kuri sudarė sunykę infliaciniai Jono Kazimiero šilingai. Privačiame rinkinyje iš šio lobio išliko vienas šilingas. Pakriauniuosė Augustas Beliūnas iškasė indelį su 12 sidabrinių skirtingų pinigų, o dar anksčiau „*savo darže iškasė puodą su variniais labai smulkiais pinigais, bet jų buvę labai daug*"[113]. Sartų ežere ties Velikuškių kaimu apie 1956–1957 m. gaudant žuvis tinklais, rasta į valkšną įsipainiojusi metalinė dėžutė su sidabriniais caro Rusijos rubliais. Tai buvo XIX a. ar net XX a. kažkieno santaupos. Zariñkiškiuose 1961 m. buldozeriu stumdant žemes kiaulidės statybos aikštelei išardytas lobis, kurio didžioji dalis pateko į Rokiškio kraštotyros muziejų. Lobyje buvo per 500 monetų, daugumą jų sudarė Lenkijos Zigmanto III Vazos 1615–1627 m. ir Prūsijos Georgo Vilhelmo 1621–1633 m. pusantrokai. Iš retesnių monetų pažymėtini Suvienytųjų Nyderlandų liūto taleriai bei Elzaso Ferdinando taleris, 1618 m. Kvedlinburgo Daratos Sofijos grašis, 1623 m. Lenkijos Zigmanto III Vazos pusantroko klastotė[114]. Kaip matyti iš žinomų monetų kalimo datų, ankstyviausi lobiai yra XVII a., o kiti paslėpti ir dar vėliau. Tai visiškai sutampa su gyventojų pagausėjimu regione.

Pabaigoje reikia trumpai paliesti vieną archeologinį nuklydimą, susijusį su Obẽliais. Apie 1830 m., nuleidus Obelių ežero (Ukmergẽs r.) vandenį, pakrantėje buvo aptikta daug įvairių senienų[115]. Žinią pagarsino tuometinis Lietuvos istorikas T. Narbutas[116], o iš jo ji pasklido po kitus leidinius. 1899 m. F. Pokrovskis, sudarinėdamas Kauno gubernijos archeologinį žemėlapį, šiuos duomenis susiejo su dabartiniais Rokiškio rajono Obeliais, kurie tuo metu buvo valsčiaus centras[117]. 1928 m. P. Tarasenka, sudarinėdamas Lietuvos archeologinį žemėlapį, naudojosi F. Pokrovskio darbu ir šią klaidą įtvirtino[118]. Ji gana greitai paplito po kitus leidinius ir pateko net į paskutinę Obelių istorijos apybraižą[119]. Tačiau Obẽliuose žinomi tik žmonių kapai. Prie miestelio rengiant arklių turgavietę ir kasant žvyrą, rasta daug žmonių kaulų. Kokių nors duomenų apie radinius nebuvo. Nors 1937 m. vietos gyventojai jau neprisiminė, kad čia būtų laidojama, atrodo, kad čia vis dėlto būta XVIII–XIX a. kapinių.

Tokios trumpai yra Kriaunų–Obelių apylinkių archeologinės vietos ar senienos, išlikusios iš tų laikų, kai nebuvo ar neišliko raštų. Tai lyg smulkūs kažkada buvusios didingos panoramos trupiniai. Laikas ją nusineša į nebūtį. Daug kas jau ir prarasta amžiams. Dalelė kita dar išliko, ir kiek mūsų visų proistorė ar istorija pasipildys – priklauso nuo kiekvieno iš mūsų.

[112] Ivanauskas E. *Lietuvos pinigų lobiai. Paslėpti 1380–1865 metais,* Vilnius, 1995, p. 148–149.

[113] Valstybės archeologijos komisijos medžiaga, *Kultūros paveldo centro archyvas,* f. 1, ap. 1, nr. 41, p. 551.

[114] Ivanauskas E. *Lietuvos pinigų lobiai. Paslėpti 1380–1865 metais,* Vilnius, 1995, p. 106–107.

[115] Urbanavičius V., Urbanavičienė S. Archeologiniai tyrimai, *Lietuvos archeologija*, Vilnius, 1988, t. 6, Obelių kapinynas, p. 35.

[116] Narbutt T. *Pomniesze piśma historyczne*, Wilna, 1856, s. 222–224; Narbutas T. *Lietuvių tautos istorija*, Vilnius, 1998, t. 1, p. 376–377.

[117] Покровский Ф. В. *Археологическая карта Ковенской губернии,* Вильна, 1899, с. 45.

[118] Tarasenka P. *Lietuvos archeologijos medžiaga,* Kaunas, 1928, p. 194.

[119] Misius K. Iš Obelių ir jų apylinkių praeities (iki 1915 m.), *Obeliai. Kriaunos,* Vilnius, 1998, p. 81.

© *www.llt.lt*
Interneto svetainės www.llt.lt. pastaba: Šis tekstas svetainėje www.llt.lt nuolat skelbiamas nuo 2009 12 07.

Straipsnio rankraštis įteiktas 2008 04 02, serijos „Lietuvos valsčiai“ Mokslo darbų komisijos įvertintas 2009 07 29, skelbti parengtas 2009 09 07.
Straipsnis spausdintas „Lietuvos valsčių“ serijos monografijoje „Obeliai. Kriaunos“, 2-oji papildyta laida, Vilnius, *Versmė*, 2009, p. 39–58 (vyr. redaktorius ir sudarytojas Venantas Mačiekus).

Straipsnio kalbos redaktorė Vincenta Velžytė, korektorė Margarita Mačiekienė, anglų k. redaktorius, vertėjas Aloyzas Pranas Knabikas.

Straipsnio priedai:
1. Straipsnio santraukos lietuvių ir anglų kalbomis.
2. Žinios apie autorių.

© Skelbiant ar bet kokiu būdu panaudojant bet kurį svetainės www.llt.lt tekstą ar jo dalį kartu su juo privaloma skelbti interneto svetainės „Lietuvos lokaliniai tyrimai. www.llt.lt“ visą nesutrumpintą pavadinimą, straipsnio autorių, straipsnio pavadinimą, „Lietuvos valsčių“ serijos ir monografijos, kuriai straipsnis parašytas, pavadinimus bei straipsnio pirmojo paskelbimo serijos monografijoje ir jo paskelbimo svetainėje www.llt.lt datas (jei šios datos sutampa, skelbiama viena – paskelbimo svetainėje www.llt.lt data).